

= *Marija Musa ♦ Martina Matić ♦ Ivona Baković*

Filozofski fakultet

Sveučilište u Mostaru

mmusa@unizd.hr - martina.matic.m@gmail.com - ivonabakovic7@gmail.com

UDK 81'26'27:659.19(497.6)~1995/2005"

811.163.42'38:070

Izvorni znanstveni članak

JEZIČNOSTILSKE ZNAČAJKE IDIOMA U TV DNEVNICIMA BOSANSKOHERCEGOVAČKIH JAVNIH RTV SERVISA

Sažetak

U članku se govori o jezičnostilskim značajkama idioma u TV dnevnicima bosanskohercegovačkih javnih RTV servisa. Dnevници se vode na srpskom, bošnjačkom i marginalno na hrvatskom jeziku, a često i na tzv. *miks-jeziku*. Na leksičkoj razini uočavaju se brojna sredstva svojstvena publicističko-novinarskom funkcionalnom stilu kao što su žurnalizam, pleonazam, internacionalizam, nazivlje; metafora, metonimija, usporedba, personifikacija, ironija, elipsa, frazemi i dr. Analizirani su dnevници RTRS-a, FTV-a i BHT-a u razdoblju od 1995. do 2005. godine.

Ključne riječi: jezik, publicističko-novinarski funkcionalni stil, leksik, prenesena značenja

LINGUISTIC AND STYLISTIC FEATURES OF IDIOMS IN TV NEWS OF BH PUBLIC MEDIA SERVICES

Abstract

The paper deals with linguistic and stylistic features of idioms in TV news of Bosnian-Herzegovinian public media services. News are given in Serbian, Bosniak, marginally in Croatian and very often in the so called *mixed language*. Numerous means characteristic for publicist-journalist functional style such as journalism, pleonasm, internationalism, nomenclature; metaphor, metonymy, comparison, personification, irony, ellipsis, phrasemes, etc. are recognized at the lexical level. News which were analyzed are those of RTRS, FTV and BHT in the period from 1995 to 2005.

Key words: language, publicist-journalist functional style, lexis, figurative meanings

Uvod

Struktura nekoga društva uređena je različitim odnosima među skupinama i pojedincima u njemu, a oni se mogu prepoznati i odrediti i iz uporabe jezika i to posebno onoga u javnoj komunikaciji.

Nepovoljne društvene, političke i sociolingvističke prilike dovele su do toga da su Hrvatima u Bosni i Hercegovini sustavno zakidana prava i nijekane jezične posebnosti unatoč njihovu ustavnom pa i zakonskom položaju po kojem su ravnopravni spram druga dva naroda u toj državnoj zajednici.

Unatoč svim poteškoćama, snagom različitih lingvističkih i izvanlingvističkih sredstava, održan je kontinuitet hrvatskoga jezika, svijest o njegovoj povijesnosti i njegova komunikacijska uporaba kao jamstvo njegova postojanja, odnosno stvarnog i pravnog položaja u Bosni i Hercegovini.

Javna komunikacija, kao jedan od najvažnijih društvenih fenomena, medij je u kojem se na poseban način može sagledati funkcioniranje jezika u različitim područjima. Demokratska društva koja jamče slobodu i jednakost i građana i nacije, omogućuju svojim članovima slobodu u izboru sredstava javne komunikacije čime je omogućena i višefunkcionalnost različitih jezika.

Standardni jezik svojom je autonomijom, elastičnom stabilnosti i više-funkcionalnošću prilagođen različitim oblicima javne komunikacije.

Jezikom javne komunikacije bavi se, prije svega, jezična politika i to osobito jezikom u administraciji, politici, obrazovanju, sredstvima masovne komunikacije i sl.

Dubravko Škiljan jezičnu politiku određuje kao skup racionalnih, uglavnom institucionalnih postupaka kojima neko društvo utječe na jezične oblike javne komunikacije, a po njemu je etički imperativ da se u javnoj komunikaciji ne smiju povrijediti individualni i kolektivni identiteti jer su oni nepovredivi.¹

Važno je istaknuti da su standardni jezici i jezici javne komunikacije u svim društvima, pa tako i u Bosni i Hercegovini, oblikovani aktualnim jezičnim politikama, ali i kulturnom, civilizacijskom i komunikacijskom tradicijom društva, utjecajem jezičnih politika prethodnih razdoblja kao i međusobnim utjecajem javne i privatne komunikacije.

Područje javne komunikacije i kontekst u kojem se ostvaruje medijski diskurs određuje da je on uvijek u bliskoj vezi s političkim i administrativnim diskursom pa je sustavno izložen jezičnoj manipulaciji. Zato je to područje jedno od najpogodnijih za utvrđivanje statusa jezika u društvu.

Bosna i Hercegovina zajednica je triju naroda koji imaju svoje nacionalne jezike, a društvena i individualna svijest govornika o autonomnosti, historičnosti i vitalnosti jezika u njoj je različita.

1. Jezik javnih RTV servisa

Pitanje jezika u javnim medijima, i državnim i entitetskim, jedno je od najosjetljivijih u Bosni i Hercegovini. Tri standardna jezika – bošnjački, hrvatski i srpski – u javnim medijima moraju biti ravnopravno zastupljena o čemu posebno treba skrbiti društvena zajednica koja svojim uredbama treba osigurati jezičnu jednakopravnost naroda i jezika u sredstvima javnog priopćavanja – u novinstvu, na radiju, televiziji; u javnome i političkome životu.²

¹ Usp. Dubravko ŠKILJAN, *Jezična politika*, Zagreb. 1988.; Dubravko ŠKILJAN, *Javni jezik*, Zagreb, 2000.

² U članku će se koristiti sljedeće pokrate: PNFS (publicističko-novinarski funkcionalni stil), FBiH (Federacija Bosne i Hercegovine), RS (Republika Srpska), RTV servis (Radiotelevizijski servis), BHT1 (Bosanskohercegovačka televizija 1), FTV (Federalna televizija), RTRS (Radiotelevizija Republike Srpske).

Kao i u svim funkcionalnim stilovima koji su namijenjeni javnoj komunikaciji i u osnovi publicističko-novinarskog stila standardni je jezik. Ta je odredba neizostavna jer je najčešćim njegovim žanrovima primarna referencijalna funkcija – neutralna poruka upućena široku krugu primatelja.

Žanrovima PNFS-a svojstveno je *kôdno preplitanje* jednostavnih i složenih kodnih kombinacija.³ Televizijske informativne emisije, osobito vijesti, povoljan su žanr za kôdno ispreplitanje *fonemske* i *slovne abecede*, odnosno usmenog priopćavanja i pisanog teksta kao njegove nadopune. Ta složena kodna kombinacija (govor : pisani tekst, živa slika : fotografija i dr.) ostavlja snažan dojam na gledatelja koji uz informaciju dobiva i različite druge poruke koje mu upućuje urednička ili druga politika.

Važno je naglasiti da ovom članku nije namjera određivanje razlika između hrvatskoga i drugih genetski sličnih jezika (srpskoga i bošnjačkoga), već je primarni cilj odrediti status hrvatskoga standardnog jezika i realizaciju njegove višefunkcionalnosti, kao njegove bitne odlike koja je preslika dubinskoga identiteta, što je sabirište i znanja i iskustva nacije, u informativnoj emisiji Dnevnik triju bosanskohercegovačkih javnih televizija. Budući da se to pitanje nameće kao jedno od bitnih ciljeva u ostvarenju jednakopravnosti Hrvata u Bosni i Hercegovini i da je aktualno pri stvaranju javnih RTV servisa, analizom se istražuje koliko su u ovome žanru televizijskih emisija zastupljena sva tri bosanskohercegovačka službena jezika i ima li među njima onih koji su „ravnopravniji“ od drugih. U dvama televizijskim središtima, u Banjoj Luci i Sarajevu, programsku politiku određuju predstavnici većinskoga naroda dvaju entiteta – Srbi u Banjoj Luci (za RTRS u RS-u) i Bošnjaci u Sarajevu (za FTV u FBiH-u). Televizija BHT svoj Dnevnik realizira na jezičnom obliku prijeratne bosanskohercegovačke jezične politike pokazujući tako fingirani nacionalni stav u odnosu na oznaku *nacionalnost*. Treba naglasiti kako su Bošnjaci taj idiom, tj. percipirani jezični oblik uzeli kao svoj – bošnjački jezik.

Prikupljenoj građi pristupit će s nakanom da se unutar izdvojena korpusa utvrde jezične jedinice sa stanovišta *nehrvatsko* / *hrvatsko*, odnosno *tude* / *naše* polazeći pritom u analizi građe od leksičke do sintaktičke razine. Budući da se na planu uređivačke politike programa javnih RTV servisa, osobito njihova informativnoga programa, ponajbolje može prepoznati utjecaj dominirajuće

³ Usp. Branko Tošović, *Funkcionalni stilovi*, Graz, 2002., str. 141. – 161.

politike u Bosni i Hercegovini, upravo je povezanost jezika i ideologije lakše dokazati na leksičkom nego na fonološkom i morfološkom sustavu jezika i to prije svega u riječima koje označavaju političke, pravne, socijalne, znanstvene i kulturne pojmove.

Analizirano je ukupno 18 emisija, i to po šest dnevnika RTRS-a i šest dnevnika FTV-a koji se emitiraju u 7 sati i 30 minuta i šest dnevnika BHT1 koji se emitiraju u 19 sati. U preslušanim dnevnicima⁴ RTRS-a (21. IV. 1995., 22. VI. 1995., 7. II. 2000., 5. VI. 2000., 15. VII. 2005., 16. X. 2005.), FTV-a (8. XII. 2001., 20. XII. 2001., 24. XII. 2001., 28. VI. 2005., 20. VII. 2005., 23. VIII. 2005.) i BHT-a (15. VI. 2002., 16. II. 2002., 6. XI. 2002., 19. XII. 2005., 20. XII. 2005., 22. XII. 2005.) izdvojene su jedinice koje pripadaju *o p ć e m l e k s i k u* jednog od triju službenih jezika u Bosni i Hercegovini, zatim neki *ž u r n a l i z m i*, *i n t e r n a c i o n a l i z m i* i posebno *n a z i v l j e* kao onaj dio leksika koji snažno utječe na jezik svakoga govornika, a bit će riječi i o nekim ekspresivnim sredstvima koja su svojstvena televizijskom novinarskom žanru.

U analizi dnevnika RTRS-a objavljivanim u 1995. godini zapaža se kako su vođeni na srpskome jeziku i ekavskom izgovoru, što potvrđuju i izdvojeni leksemi: *beseda, celost, ceo, deo, deca, dete, devojka, mesto, meštani, neuspeh, rešenje, savet, svet, sveštenstvo, uvek, uverenje, vera, vernik, veroispovest, vreme, zahtev, nemački, poslednji, većit, dve žene, odoleti, pobediti, poželeli, uspeti, uveriti, pre, umereno, verovatno* i dr.). Na zaslonu se u tekstnim najavama vijesti koristi samo ćirilica. Bez obzira na to iz kojeg dijela države izvještavali, svi novinari govore istim jezikom.

Nakon 2000. godine dolazi do promjena, a one su uvjetovane zakonom pa je u govoru na vijestima obavezan ijekavski izgovor premda se mogu čuti i poneke iznimke kao što su *beseda, odeljenje, prelaž, prenos, prevoz, obezbeđivati, sledeći* i sl. U dnevnicima FTV-a i BHT-a voditelji/novinari govore ijekavskim

⁴ Potrebna građa – Dnevници snimljeni na CD-u, dobivena je nakon pismene zamolbe upućene ravnateljima triju televizija, a odnosi se na razdoblje od 1995. do 2005. godine. Televizija FTV počinje emitirati program 2001. godine, a BHT1 2002. pa su to razlozi zbog kojih su upravo to početne godine analiziranih Dnevnika tih dviju televizija. Također treba navesti da smo u zamolbi televiziji FTV i BHT1 naglasili kako su nam potrebni Dnevници koje urednici vode i na hrvatskom jeziku, na što su nam odgovorni na BHT1 priopćili kako nisu u mogućnosti sa sigurnošću izdvojiti Dnevнике na hrvatskom jeziku jer se taj podatak nigdje ne navodi, već jezik kojim govori urednik/voditelj mogu odrediti samo na temelju njegova/njezina imena koje eventualno može biti prepoznatljivo bošnjačko/hrvatsko/srpsko.

izgovorom, a tiskane najave vijesti dnevno se izmjenjuju ćirilicom, odnosno latinicom.

U nizovima leksema koji slijede posebno su istaknuti (polumasnim slovima tiskani) oni leksemi koje govornici hrvatskoga jezika doživljavaju u oprjeci *tude/naše*. Nakon pregleda po vrstama riječi, izdvojit će se posebno oni leksemi i sintaktičke jedinice koje nisu značajka hrvatskoga jezika. Te se oprjeke osim na leksičkoj razini, pokazuju i na fonološkoj i morfološkoj i razini.

Iz preslušanih dnevnika izdvojeni su sljedeći leksemi:

Vrsta riječi	RTRS	FTV	BHT
I m e n i c e	advokat, aktuelnost, berza, beseda, bezbjednost, čas, čorsokak, ćutanje, dejstvo, diplomata, diplomatija, emitovanje, gas, finansiranje, hiljada, historija, hor, inostranstvo, insident, iznalaženje, juni, kanton, komandant, komšija, konstituisanje, korišćenje, kvalitet, litar, meč-revanš, milion, nivo	čas, bjegstvo, dešavanje, diplomata, džamija, dženaza, efekat, evropski, finansiranje, gas, glasanje, haos, historija, interesovanje, izvinjenje, kapiten, kasarna, komandant, komesar, komšija, konstituisanje, ličnost, milion, obaveza, odbrana, oficir, <u>općina</u> , osnov, parlamenat, pasoš, penzija, penzioner	advokat, advokatura, aktuelnost, autoput, bezbjednost, čas, dejstvo, diplomata, diplomatija, dobijanje, dokumenta, fabrika, fudbal, gas, hapšenje, hiljada, hljeb, inostranstvo, kasarna, komšija, konstituisanje, konsultacije, korišćenje, ljekar, milion, nedjelja (:tjedan), odbrana, pekara
Z a m j e n i c e	U dnevnicima svih triju televizija uočava se ponavljanje istih oblika, npr.: njen, njenog, niko, ko, šta.		
P r i d j e v i	aktuelan, artiljerijski, banjalučki, bezbedan, bezuslovan, bremen, dalji, direktan, evakuisan, evropski, finansijski, fudbalski, holandski, hrišćanski, inostrani, jevrejski, jugoslovenski, kombinovan, lični, nedefinisan, opozicioni, opšti	aktuelan, angažovan, centralan, identifikovan, <u>izmanipuliran</u> , <u>opći</u> , regulacioni, raniji (prijašnji), registrovan, sporan, takmičarski, uhapšen, zvaničan, vanredan, <u>višesatni</u>	direktan, duvanski, italijanski, komplikovan, naduvan, naredni, organizacioni, organizovan, ptičiji, pomenut, protivvazdušni, regulisan, savremen, slovenački, unutrašnji
B r o j e v i	U dnevnicima svih triju televizija navode se, pored ostalih i brojevi dvije (:G jd. dviju), hiljada, oba i dr.		

G l a g o l i	angažovati, dobijati, eliminisati, evakuisati, funkcionisati, garantovati, informisati, izolovati, komentarisati, kompromitovati, konstatovati, konstituisati, kontrolisati, kritikovati, notifikovati, obezbeđivati, okarakterisati, otarasiti se, preduzeti, preovlađavati, prevazići, prezentovati, prihvatati	apelovati, definirati, dozvoliti, finansirati, informisati, iznaći, kandidovati, karakterisati, odložiti (:odgoditi), odsustvovati, operisati, prevazilaziti, prihvatati, reflektovati (se), reagovati, registrovati, regulisati, saopćiti, saopštiti, shvatati	dezinformisati, garantovati, informisati, insistirati, kritikovati, obezbijediti, saopćiti/saopštiti, surađivati, sprovesti, učestvovati, usaglasiti, uticati, zahvatati, trijumfovati
P r i l o z i	djelimično, juče, odsto, shodno, tačnije, takođe, uopšte	naredni, nezvanično, ponovo, postepeno, ranije (prije), tačno, uslovno, van;	ponovo, <u>jučer</u> ;
P r i j e d l o z i	ka, sa, (uvijek s naveskom)		
V e z n i c i	mada (:iako, premda, makar), pošto (uzročni veznik)		

Jezičnoj obradi izdvojena korpusa pristupit će se analizom na leksičkoj, fonološkoj, morfološkoj i sintaktičkoj razini.

1.1. Obilježja na leksičkoj razini

Govornici hrvatskoga jezika već prema spomenutu kriteriju najveći dio navedenih leksema dijele na nehrvatske (bošnjačke/srpske) i hrvatske lekseme. Iz navedena korpusa prema vrstama riječi izdvojeni su sljedeći leksemi:

1.1.1. Imenice

Publicističko-novinarski funkcionalni stil po svojoj je prirodi – informativnoj i analitičkoj – stil koji u prvome redu ima imenske značajke, što znači da imenice prevladavaju u njegovu općem leksiku. Iz ukupna korpusa izdvojene su sljedeće imenice koje se izrazom, a ponekad i značenjem razlikuju u trima jezicima (srp./boš.: hrv.):

aktuelnost (:aktualnost), *autoput* (:autocesta), *berza*, tal. (:burza), *beseda* (:besjeda), *bještvo* (:bijeg), *ćutanje* (:šutnja), *dešavanje* (:dogadaj), *diplomata* (:diplomat), *diplomacija* (:diplomacija), *emitovanje* (:emitiranje), *finansiranje* (:financiranje), *fudbal*, njem. (:nogomet), *hapšenje*, tur. (:uhićenje), *hor* (:kor), *insident* (:incident), *izvinjenje* (:isprika),

kasarna, njem. (:vojarna), **komandant**, tal. (:zapovjednik), **komesar**, lat. „politička osoba s posebnim ovlastima“, **ponjerenik**; **komšija**, tur. (:susjed), **litar** (:litra), **odeljenje** (:odjeljenje), **ofanziva**, fr. (:ofenziva, lat.), **okean** (:ocean), **ostrvo** (:otok), **plata** (:plaća), **pasoš**, mađ. paszus ← njem. Pass ← fr. passe (:putovnica, i u hrv. razg.), **planeta** (:planet), **porijeklo** (:podrijetlo), **posjeta** (:posjet), **pravda** (:pravosude), **predusretljivost** (:susretljivost), **pritisak** (:tlak), **skelet**, grč. (:kostur), **snabdijevanje** (:opskrba), **zapeta**, rus. zapjätaja (:žarez), **dženaza**, tur. (:sprovod, pokop, pogrebna molitva muslimana).

U slijedu imenica koje se razdvajaju oznakom **tude/naše** znatan je broj onih koje u hrvatskome jeziku imaju potpuno različit izraz, npr.: **izvinjenje** : *isprika*, **kasarna** : *vojarna*, **komšija** : *susjed*, **pritisak** : *tlak*, **skelet** : *kostur*, **snabdijevanje** : *opskrba*, **zapeta** : *žarez*, **dženaza** : *sprovod, pokop, pogrebna molitva* (specifična jedinica koja pripada muslimanskoj religiji, naime muslimani kršćanski sprovod nikada ne će nazvati *dženažom*) i dr.

Neke imenice iz popisa imaju potvrdu i u hrvatskome jeziku, ali imaju i dubletu koja je frekventnija (npr. *litar/litra*, *nivo/razina*, *odživ/odaziv*) ili su obilježene pa se rijetko čuju u javnoj komunikaciji (gdje im, uostalom, i nije mjesto), npr. **ćorsokak**, razg. (:sljepa ulica), *zemljotres*, *eksp. (:potres)* i dr. O drugim imenicama koje ne pripadaju leksiku hrvatskoga standardnog jezika bit će riječi u dijelu članka koji razmatra leksičke jedinice prema njihovim fonološkim i morfološkim značajkama u hrvatskome standardnom jeziku.

1.1.2. Pridjevi

U žanrovima PNFS-a uočen je veći broj imenskih riječi među kojima su i pridjevi. U sljedećim se nizovima oni navode u oprjeci nehrvatski : hrvatski leksem i jasno se vidi kako je i u tom korpusu hrvatski jezik marginaliziran u tom stupnju da gotovo nije zastupljen:

bezbedan (:siguran), **bezuslovan** (:bezuvjetan), **bremen** (:bremenit), **italijanski** (:italijanski), **direktan** (:izravan, neposredan), **finansjski** (:financijski), **bolandski** (:nizozemski), **brišćanski** (:kršćanski), **jevrejski** (:židovski), **kombinovan** (:kombiniran), **naduvan** (:napuhan), **nedefinisan** (:nedefiniran), **opozicioni** (:opozicijski), **pomenut** (:spomenut), **pompezan**, lat. (:pompozan = sjajan, raskošan, veleban, svečan), **privatizacioni** (:privatizacijski), **protivvazdušni** (:protuzračni), **registrovan** (:registriran), **takmičarski** (:natjecateljski), **sopstven** (:vlastiti, svoj), **suštinski** (:bitan), **šestčasovni** (:šestosatni), **telekomunikacioni** (:telekomunikacijski), **ubedljiv** (:uvjerljiv), **uhapšen** (:ubičen, lišen slobode),

uticajan (:utjecajan), *vanredan* (:izvanredan), *vaskršnji* (:uskršnji), *zvaničan*, rus. (:služben, uredovan, zakonit).

Isto tako iz skupine pridjeva najprije će se izdvojiti leksemi kojima je hrvatski izraz potpuno različit od istovrijednice u drugim jezicima, npr.: *bezbedan* (:siguran), *bezuslovan* (:bezuvjetan), *holandski* (:nižozemski), *jevrejski* (:židovski), *naduvan* (:napuhan), *sopstven* (:vlastiti, svoj), *takmičarski* (:natjecateljski), *zvaničan* (:služben, uredovan, zakonit) i dr.

Premda su dva lika odnosnog pridjeva *banjalučki/banjolučki*, tvorena od etnonima Banjaluka / Banja Luka istovrijednice u hrvatskome jeziku, prednost se daje liku *banjolučki* koji se tvori od višječlanog imena Banja Luka, što je u tradiciji hrvatskoga jezika.

Ostali izdvojeni hrvatski pridjevi nekom se svojom fonološkom, morfološkom ili semantičkom značajkom razlikuju od leksema u drugim dvama jezicima.

1.1.3. Glagoli

Zastupljenost glagola u PNFS-u je smanjena čemu su pridonijeli informativni i analitični žanrovi toga stila. Tako su iz korpusa koji je analiziran izdvojeni sljedeći nehrvatski leksemi za koje se u zagradi navodi njihov hrvatski ekvivalent:

dobijati (:dobivati), *eliminirati* (:eliminirati), *funkcionirati* (:funkcionirati), *garantovati* (:garantirati, jamčiti), *izolovati* (:izolirati), *komentarirati* (:komentirati), *kompromitovati* (:kompromitirati), *konstituirati* (:konstituirati), *kontrolirati* (:kontrolirati=imati potpuni uvid u što), *notifikovati* (:notificirati=izvršiti notifikaciju, obznaniti, priopćiti, proglašiti), *obezbeđivati* (:osiguravati), *odložiti* (:odgoditi), *okarakterizirati* (:okarakterizirati), *otarasiti se* (:obaviti nešto, skinuti nešto s vrata), *preovladavati* (:prevladavati), *prevazilaziti* (:nadmašiti, nadilaziti), *prezentovati* (:prezentirati=predstaviti, predočiti), *protestovati* (:protestirati), *reagovati* (:reagirati), *realizovati* (:realizirati), *registrovati* (:registrirati), *rizikovati* (:riskirati), *suspendovati* (:suspendirati), *trijumfovati* (:trijumfirati, izboriti veliku pobjedu), *uhapsiti* (:uhiti, zatočiti), *usloviti* (:uvjetovati), *usaglasiti* (:usuglasiti).

Ovi primjeri, pored već navedenih imenica, jasno pokazuju da na leksičkoj razini dominiraju glagoli koji ne pripadaju hrvatskom leksiku i koji se od hrvatskih ekvivalenata razlikuju izrazom (*obezbeđivati* : *osigurati*, *odložiti* :

odgoditi, **prevazilaziti** : *nadmašiti*, *nadilažiti*, **uhapsiti** : *uhiti*, *zatočiti*, **usloviti** : *uvjetovati*), potom fonološkim značajkama ili tvorbenim afiksima (o čemu će biti riječi u dijelu o razlici na fonološkoj i morfološkoj razini).

1.1.4. Prilozi, prijedlozi, veznici

I među tim riječima u pregledanu materijalu prevladavaju one riječi koje ne pripadaju korpusu hrvatskoga standardnog jezika, kao npr.:

- a) **juče** (:jučer), **nezvanično** (:neslužbeno), **ponovo** (:ponovno, iznovice), **postepeno** (:postupno), **tačno** (:točno), **takođe** (:također), **uopšte** (:uopće), **uslovno** (:uvjetno)
- b) **protiv** i **protivu** (:protu)
- c) **mada** (:iako, premda, makar).

Leksemi 1. **nezvanično**, 2. **postepeno**, 3. **uslovno**, 4. **protiv/protivu**, 5. **mada** svojim izrazom ne pripadaju hrvatskom standardnom jeziku. Semantički motivirane asocijacije koje se u hrvatskome jeziku vežu uz pojedine od navedenih riječi su: 1. (:neslužbeno), 2. (:postupno), 3. (:uvjetno); 4. (:protu); 5. (:iako, premda, makar). Ostali se leksemi od hrvatskih istovrijednica razlikuju po fonološkim značajkama koje će se posebno obraditi.

Analiza idiomâ, prije svega njihova leksika, preslušanih dnevnika FTV-a, središnje televizijske informativne emisije za područje Federacije Bosne i Hercegovine, pokazuje da urednici i novinari te emisije vode na bošnjačkom i/ili srpskom jeziku i da nijedan istraženi dnevnik u 2001. i 2005. godini nije uređen tako da voditeljski/novinarski dio dnevnika bude vođen na hrvatskome jeziku. Iznimke su oni dijelovi dnevnika u kojima se u nj uključuju svojim kratkim reportažama ili vijestima novinari (Ivan Pavković, Blažica Krišto, Božo Skoko) iz Mostara ili iz drugih mjesta u kojima su Hrvati većina. (Iz Mostara se, međutim, pokatkad javljaju izvjestitelji iz drugih mostarskih televizijskih studija koji ne govore hrvatskim jezikom.) Iz tih priloga izdvojeni su neki leksemi općeg leksika, kao što su imenice – *lipanj*, *milijun*, *općina*, *preduvjet*, *prijedlog*, *progon*, *raseljavanje*, *rasprava*, *razdoblje*, *srpanj*, *stupanj*, *šutnja*, *tijek*, *tisuća*; pridjevi – *općinski*, *uhicen*, *zainteresiran*; glagoli – *definirati*, *dopustiti*, *informirati*, *osigurati*, *prihvaćati*, *registrirati*; brojevi – *dvije*, G jd. *dviju*; prilozi: *posto* itd. koji su uz značajke na drugim jezičnim razinama pokazatelji da je riječ o uradcima

koji nastaju na hrvatskome jeziku. Zbog male minutaže priloga i neredovitih javljanja novinara iz tih područja, jer se regionalne vijesti smjenjuju, zastupljenost hrvatskoga jezika u središnjoj dnevnoj informativnoj emisiji javnog radiotelevizijskog servisa FTV je neznatna. Između 134 leksema odabrana u preslušanim dnevnicima, koji nisu u popisu izvješća iz Mostara, samo je pet riječi koje su leksemi samo hrvatskoga leksika (izostavljeni su internacionalizmi koji imaju iste oblike u hrv. i drugim jezicima), a određene su razlikama na leksičkoj, fonološkoj ili morfološkoj razini (npr.: *izmanipuliran*, *opći*, *općina*, *višesatni*, *definirati* itd.). Osim u izvješćima, hrvatski se jezik može ponekad čuti u anketama koje se provode među građanima ili u autorskim emisijama, koje su opet malobrojne i rijetko se produciraju u odnosu na ukupan televizijski program. Sve to stvara samo privid uključenosti hrvatskoga jezika u program FTV-a.

Pažljiva slušatelja osobito zabrinjava pojava tzv. *miks-jezika*, kako još nazivaju jezični idiom koji se koristi kao jezik javne komunikacije u informativnom programu. Naime, na rečeničnoj razini zapaža se uporaba sintagma u kojima je jedna riječ hrvatski leksem, a druga nije te rečenica u kojima je naglašeno *miksanje* jezičnih jedinica tako da se u njima javi pokoji hrvatski leksem, npr. (*srp./hrv.*):

Dobro večer, ... jedan od učesnika je priveden na općinski sud ..., ali je do pravosnažnosti ove mjere pušten; U Argentini vlada opći kaos; ... jednaki uvjeti liječenja na cijeloj teritoriji Federecije (FTV, Dnevnik, 20. XII. 2001.); Avion švicarske kompanije Cross Air (ali Švajcarska, FTV, Dnevnik, 24. XII. 2001.), Iznos koji je italijanski Telekom platio za kupovinu 29 posto srbijanskog Telekoma 1997. godine otišao je na račun tri izmišljena poduzeća bivšeg jugoslovenskog predsjednika S. M.; Hrvatska je Vlada izuzetno zainteresovana za uspješnu privatizaciju Ine smatrajući to predvijetom za integraciju Hrvatske u Evropu (BHT, Dnevnik, 16. VI. 2002.), ... ptičija gripa ... (BHT, Dnevnik, 25. V. 2005.) Interes za učešće u izgradnji autoputa na ovom koridoru pokazuju razna poduzeća ... (BHT, Dnevnik, 19. XII. 2005.) itd.

U dnevnicima BHT-a uočljiv je ravnopravan status dvaju pisama – latinice i ćirilice – koja se svakodnevno izmjenjuju (jedan dan latinica, drugi ćirilica) u tiskanim najavama ili sažetim komentarima najvažnijih događaja. Ravnopravnost se jezikâ, međutim, ne ostvaruje. Dnevници su kao i na FTV-u realizirani na jeziku kojim govore njihovi urednici/voditelji (bošnjačkom, srpskom,

miks-jeziku), a kako su Hrvati kadrovski i na toj televiziji zastupljeni u neznatnu broju, hrvatski se jezik u dnevniku BHT-a može čuti tek u povremenim prilogima novinarki Blažice Krišto, Martine Krišto, Ivane Petrović, Angele Cvitanović i još ponekih. Tako se iz njihovih priloga (u razdoblju od 6. XII. 2002. do 20. XII. 2005.) izdvajaju tek neki leksemi, nazivi ili sintagme koji su značajka hrvatskoga standardnog jezika, a koji se nikada ne mogu čuti u govoru ostalih novinara/urednika dnevnika: *djelatnik, Europska unija, kazneno djelo, lipanj, ljekarna, milijun, povijest, pravosude, prosinac, stupanj, susjed, tisuća, znanstvenik; organizirati, osigurati; točan, ubijen; također; ured hrvatskih časnika, zaštitarska agencija, odgoj i obrazovanje, lijek se traži u ljekarnama, ali i putem interneta, virus ptičje gripe, županijski proračun* i dr.

U preslušanim dnevnicima spikeri, novinari i urednici uvijek rabe internacionalne nazive mjeseca (*januar, februar...*), dok su u prilogima navedenih izvjestitelja iz Mostara, Viteza i dr. redovito hrvatski nazivi (*siječanj, veljača...*).

Na leksičkoj razini nužno je upozoriti i na one leksičke značajke po kojima je publicističko-novinarski stil prepoznatljiv, a koje se mogu zapaziti i u ovoj vrsti novinarstva – televizijskom novinarstvu. Tu se prije svega mogu izdvojiti **žurnalizmi**, **internacionalizmi** i **nazirolje** kao i uporaba različitih stilskih sredstava koja su primjerena tom stilu.

1.1.5. Žurnalizmi

Informativna zadaća mnogih žanrova PNFS-a odredila je automatizaciju (klišeiziranost) jezičnih sredstava koja se na leksičkoj razini ostvaruje uporabom ustaljenih fraza i žurnalizama, leksema i izraza koji su značajka novinskoga jezika „jednoga društva u nekom vremenskom periodu“⁵. Premda informativni žanrovi moraju nastajati na neobilježenu – standardnome jeziku, kako bi postigao plastičnost izraza, novinar se kadgod može poslužiti vremenski, područno ili na koji drugi način obilježenim leksemima.

Žurnalizmi se najčešće preuzimaju iz društvenog, političkog, kulturnog, ekonomskog, pravnog, vojnog ili nekog drugog konteksta (npr.: *strateški interes, bilateralni odnosi* i sl.). Kako su oni značajka ovoga stila, velik je broj

⁵ Marina KATNIĆ-BAKARŠIĆ, *Stilistika*, Sarajevo, 2001., str. 162.

žurnalizama moguće izdvojiti i u diskursu koji čujemo u TV dnevnicima. Navodimo neke primjere:—

...biti u prilici da vas informišemo (RTRS, 21. IV. 1995.); *...biće stvoren okvir djelovanja* (RTRS, 5. VI. 2000.); *antikorupcioni zakon, čelni čovjek, ekspertni timovi, fiskalna godina, ... pokrenuto je pitanje odgovornosti, ... tvrdi naš izvor blizak Višeću ministara; izgubljena bitka, nadležne institucije, osnovana sumnja, piratsko ponašanje, rebalans budžeta, rješavanje otvorenih pitanja, set zakona, sporni dug, sporna odluka, stimulativne mjere, zvanično saopštenje, ... građani strahuju od talasa rasta cijena* (BHT, 20. XII. 2005.); *centralne mete potrage, cilj je rasvjetljavanje afere, jedina dobra vijest, kako nezvanično saznajemo, komotna većina, kompromisno rješenje, na nivou države, nadležne institucije, opšti strateški cilj, podići krivičnu prijavu, politička partija, povući iz opticaja, put u četvrtfinale, štrajk upozorenja, uslov za normalizaciju odnosa, u samom finišu, ublažene formulacije, utvrđene mjere, više detalja daće nam finansijski izvještaj, zasada nepoznata grupa; piše danas italijanski list N. N. itd.* (BHT, 2002./2005.)

Neki od navedenih žurnalizama, poput *antikorupcioni zakon, rebalans budžeta, zvanično saopštenje, ...* građani strahuju od *talasa rasta cijena, centralne mete potrage, nezvanično saznajemo, opšti strateški cilj, uslov za normalizaciju odnosa* i sl., sintagme su koje zbog jezičnih svojstava njihovih sastavnica govornik hrvatskoga jezika ne doživljava kao obilježje svoga jezičnog izričaja.

1.1.6. Internacionalizmi

Mnogi žurnalizmi često su i *internacionalne riječi* koje inače novinarski stil voli. One se ne doživljavaju kao nenacionalni leksemi, naprotiv dio su svakog uljuđenog nacionalnog jezika.⁶ Po njima se – kao svojevrsnim modelom – prepoznaje publicističko-novinarski stil, a pogodni su za postizanje stilске raznolikosti u suodnosu s istovrijednicom nacionalnog jezika. Njihovom uporabom jezični izraz dobiva oznaku učenosti – jezika više razine, a pogodni su i za uopćenu komunikaciju. Za njih jezikoslovci kažu da su jednostavni, prozirni, racionalni i ekonomični. Ponekad internacionalna riječ ima šire ili pak specificiranije značenje od hrvatske istovrijednice. One ne trebaju jedna drugu potiskivati jer omogućuju precizniji način izražavanja i funkcionalno

⁶ Usp. Josip SILIĆ, *Funkcionalni stilovi standardnoga jezika*, Zagreb., 2006., str. 92. – 93.

raslojavanje standardnoga jezika. Internacionalizmi ulaskom u neki jezik postaju njegovim leksičkim blagom s istom sudbinom koju imaju i sve druge riječi toga jezika.⁷

S obzirom na temu našega istraživanja problem nastaje onda kada internacionalizam nekom svojom značajkom (fonološkom, morfološkom, semantičkom) pripada korpusu drugoga jezika što potvrđuju i neki od mnogobrojnih primjera koji slijede:

akt (lat. actus ← agere: činiti – čin, djelo, postupak; spis, dokument); **ambasada** (fr. ambassade ← tal. ambasciata: sluga); **alijansa** (fr. alliance, pol. – sporazum o savezu pol. stranaka); **antikorupcioni zakon** (: antikorupcijski); **denovski anticiklon** (: anticiklona); **bilatelarna saradnja** (lat. bi + lateralis: bočni ≈ latus: bok, strana – suradnja između dviju država); **certifikat** (lat. certificatum – činiti pouzdanim); **deložacija**, fr., prisilno iseljenje; **derbi** (engl. derby – važna utakmica, susret najboljih momčadi); **donacija** (lat. donatio – darovati); **edukacija** (lat. educati – odgoj, obrazovanje, školovanje); **entitet** (srlat. entitas ≈ lat. ens: biće – pojedinačnost koja se ispunjava sadržajem i ulazi u sastav cjeline – političke zajednice, npr. *hrvatski entitet u BiH*); **ekspert** (lat. expertus stručnjak, vještak, znalac); **implementacija** (lat. implementum – primjena, provedba); **intenziviranje**, (lat. – pojačavanje); **kanton** (fr. canton ← stpron. cantoun: ugao ulice – upravna jedinica u Federaciji BiH); **kapiten**, njem. Kapitän ← fr. capitaine ← lat. capitaneus: prvak ≈ caput: vrh, glava (:kapetan, ali i u hrvatskoj u jednoj od značenjskih sastavnica: u sportu – *kapiten momčadi*); **kardiobirurg** (:kardiokirurg); **kataklizma** (grč. kataclysmós – propast, potop, nesreća); **koncesija**, njem. Konzession (dozvola za obavljanje neke radnje); **konsultacije** (:konzultacije ← lat. consultatio – savjetovanje); **kviz** (engl. – društvena igra); **licitacija**, njem. – dražba, nadmetanje; **lider**, engl. – prvak političke stranke, vođa; **notar** (njem. Notar ← lat. notarius ≈ notare: bilježiti – javni bilježnik, pisar); **platforma** (fr. plate-forme, pren. – program rada); **referendum**, lat. – koji treba ispitati; **sankcija**, lat. – sustav kaznenih mjera za kršenje zakona; **supervizor**, lat. – nadglednik, kontrolor; **štrajk** (njem. Streik – obustava rada); **špekulacija** (njem. Spekulation – procjenjivanje, pretpostavljanje); **vizija** (lat. visio – viđenje); **županija** (prasl. *župa – upravna jedinica u Federaciji BiH); **evakuisan**, lat. evakuiran – ispražnjen; **multietnički** – višenacionalni; **locirati**, lat. – odrediti mjesto, (FTV, 2001., 2005.); **delegat**, lat. – poslanik, zastupnik; **embargo**, šp. embargar – staviti zabranu; **kompromis**, lat. – uzajamno obećanje; **portparol**, fr. porte-parole – glasnogovornik; **rezolucija**, lat. – stav nekog tijela, npr. kongresa, kojim se reguliraju gledišta; **subvencija**, lat. – jednokratni ili višekratni iznosi koje daje država radi unaprjeđenja rada; **artiljerijski**, fr. – koji se odnosi na naoružanje; **direktan**, lat. directus: izravan, neposredan, jasan; **fudbalski**, engl. football – nogomet; **perso-**

⁷ Usp. Vladimir Ivić „Semantička neodređenost internacionalizama i njene posljedice za prevodenje“, *Suvremena lingvistika*, Zagreb, god. XLI. – XLII., 1996., br. 1. – 2., str. 248.

nalni, lat. osobni; *preliminaran*, lat. – pripremni, prethodni, uvodni; *prioritetan*, njem. – prvenstven, koji ima prednost; *notifikovati* (:*notificirati*) – izvršiti notifikaciju, obznaniti, priopćiti, proglasiti; *participirati*, lat. – sudjelovati, biti sudionikom čega i dr. (BHT, 2002., 2005.)

Najveći broj izdvojenih *internacionalizama* ima isti oblik i u hrvatskom i srpskom, odnosno bošnjačkom jeziku. Istodobno za znatan dio internacionalizama hrvatski standardni jezik ima istovrijednice – hrvatske riječi koje su uz to i frekventnije. Tako umjesto *ekspert* u hrvatskom su u uporabi riječi *stručnjak*, *znalac*, *lider* : *vođa*, *notar* : *javni bilježnik*; *delegat* : *zastupnik*; *personalni* : *osobni*; *supervizor* : *nadzornik*; *direktan* : *izravan*, *jasan*, *neposredan*; *fudbal* (zast. + srp.): *nogomet*; *portparol* : *glasnogovornik* itd.

Među internacionalizmima izdvojenima iz dnevnika javnih RTV servisa ima i onih koji su istaknuti (polumasnim slovima i podcrtani) jer nekom svojom značajkom nisu leksemi hrvatskoga standardnog jezika. Tako se, primjerice, prema nekoj od navedenih fonoloških oprjeka razlikuje nehrvatsko/hrvatsko: *h/k* – *kardiobirurg* (:*kardiokirurg*); *ns/nz* – *konsultacije* (:*kon-zultacije*) – ili prema morfološkim razlikama izraženim tvorbenim sufiksima *-on(i)/-sk(i)* – *antikorupcioni* (:*antikorupcijski*), *-is(an)/-ir(an)* – *evakuisan* (:*evakuiran*) – ili prema razlici u gramatičkom rodu m. r./ž. r.: *anticiklon* (:*anticiklona*, odnosi se na denovsku anticiklonu) i sl. nižu se jedinice koje ne pripadaju hrvatskom leksiku.

1.1.7. Nazivlje

Publicističko-novinarski stil svojom širinom tema kojima se bavi u svakom smislu obogaćuje svoj leksik nazivljem iz različitih područja. Isto tako javna glasila (radio, televizija, novine, časopisi) omogućuju prodor stručnoga nazivlja u opći jezik. Njihova sveprisutnost u društvenome životu popularizira znanost, a nazivi iz društvenoga, političkog, kulturnog i športskog života svakodnevno se i učestalo ponavljaju u tom mediju:

aukcija, *bijenale*, *episkop*, *fotorobot*, *glavni sekretar*, *haubica*, *helikopter*, *kongres*, *mudžehedin*, *neonacista*, *top*, (RTRS, 21. IV. 1995.); *ambasador*, *generalni sekretar*, *likovna kolonija*, *meteorolog*, *novinar*, *organizacija*, *sport*, *vojnik* (RTRS, 22. VI. 1995.);

budžetski korisnici (:proračunski korisnici), *Evropa* (:Europa), ex Jugoslavija, federacija, fiskalna godina, *forensika*, Haški sud / Haški tribunal, Hrvatsko proljeće, *Jevrej* (:Židov), imam, javni *konkurs* (:javni natječaj), kolektivni ugovor, kontra-udar, Kurdi (narod iranske skupine, većinom muslimani - suniti), Ministarstvo *unutrašnjih* poslova (:Ministarstvo unutarnjih poslova), ministar trezora, ministar *nauke* (:ministar znanosti), ministar *pravde* (:pravosuđa), ministar zdravlja (:ministar zdravstva), *pozorišna umjetnost* (:kazališna umjetnost), *Rumunija* (:Rumunjska), *Srednjobosanski kanton* (:Srednjobosanska županija), svečana akademija (FTV, 2001., 2005.); *Centralna banka*, Državna granična služba, *Kipar* (:Cipar), *Međunarodni krivični sud* (:Međunarodni kazneni sud), *opšti izbori* (:opći izbori), Resor državne *bezbjednosti* (:sigurnosti), *Rezolucija vijeća sigurnosti*, riblji fond, *Savet bezbednosti* (:Savjet sigurnosti), *Španija* (:Španjolska), *Ujedinjene nacije* (:Ujedinjeni narodi), *Vazduhoplovni* zavod Orao (:Zrakoplovni ...), artiljerijsko-pešadijska vatra (:artiljerijsko-pješadijska vatra), *bilans*, fr. (:bilanca, tal.), *evro* (:euro), *Crveni krst* (:Crveni križ), islamski fundamentalizam, *kamerni hor* (:komorni kor), lična karta, *opšti* upravni postupak, putni list, Ministarstvo *inostranih* poslova (:Ministarstvo inozemnih poslova, Ministarstvo vanjskih poslova), ministar *spoljne* trgovine (:ministar vanjske trgovine), muslimansko-hrvatske formacije, *ofanzivno dejstvo* (:ofenzivno djelovanje), *opšta* opasnost (:opća opasnost), *osmatrački punkt* (:promatračko mjesto), press konferencija, Savezno ministarstvo za *informisanje* (:Savezno ministarstvo informiranja), *Vaskrs* (:Uskrs) i dr. (BHT, 2002., 2005.).

Posebno su istaknuti nazivi koji imenuju ustanove, državna tijela, organizacije kao što su *Vazduhoplovni* zavod Orao, Ministarstvo *inostranih* poslova, ministar *spoljne* trgovine, Resor državne *bezbjednosti*, *Srednjobosanski kanton*, *Crveni krst* te drugi nazivi poput *Evropa*, *Španija* zatim *Vaskrs* koji ne pripadaju nazivlju hrvatskoga jezika, a svojom učestalošću zasigurno utječu na jezik i onih televizijskih gledatelja koji govore hrvatskim jezikom. Prema zakonu o jednakopravnosti triju jezika u Bosni i Hercegovini nazivi ustanova, državnih tijela, organizacije i sl. moraju se rabiti i na hrvatskome jeziku. Međutim u javnoj komunikaciji ta se odredba ne ostvaruje ili se tek povremeno ostvaruje.

Često se u tom žanru pod utjecajem engleskoga jezika mogu naći i *tudice*, kao npr. *fair-play*, *press-konferencija*, *stand-by aranžman*, *touch-licitacija* i dr., odnosno riječi ili spojevi riječi (na zaslonima televizijskih ekrana usto se pišu izvorno) koji se preuzimaju iz jezika davatelja i pritom se ne prilagode fonološkom ili morfološkom sustavu standardnoga jezika. Funkcionalni stilovi različito se odnose prema izvorno pisanim nazivima. U literaturi se navodi kako se tako izvorno napisani nazivi u PNFS-u mogu naći, ali se iz tog stila ne bi trebali prenositi u znanstveni stil.

Na leksičkoj razini često se u televizijskim priložima može zapaziti uporaba pleonazma, postupka koji je svojstven administrativnom stilu, ali i kancelarizama po kojima je taj stil prepoznatljiv, kao npr.:

U Počitelju se prije dva dana okupilo oko dvadesetak umjetnika iz BiH kako bi evocirali sjećanja na staru likovnu koloniju. (BHT, 20. XII. 2005.); On mora napustiti zemlju u roku od nedjelju dana. U roku od pet dana moraju podnijeti izvješće o ...; Pušten je na period ne duži od 4 mjeseca; ... izvršen je pretres prostorija ...; obavljeno je ispitivanje i dr. (BHT, 20. XII. 2005.).

Individualnost, ekspresivnost i slikovitost opće su značajke PNFS-a, a u većoj ili manjoj mjeri zastupljene su kao značajke različitih njegovih žanrova. Međutim, vijest kao temeljni žanr toga stila objektivno priopćava o zanimljivim i aktualnim zbivanjima u društvenom, političkom, znanstvenom i kulturnom životu pa neke od navedenih značajki ne bi trebale biti i njezino obilježje.

Televizijske vijesti, premda su općim sadržajem bliske istom žanru u drugim medijima, imaju svoje posebne značajke. Jezik vijesti mora biti neutralan i zanimljiv, ne smije biti monolitan, čemu pridonosi i uporaba različitih ekspresivnih sredstava. U televizijskim dnevnicima česti su i komentari – poseban žanr u kojemu se iznosi osvrt na istup nekoga pojedinca ili na neki događaj. Ti prilozi unose elemente individualnosti, subjektivnosti pa i ostvarenja promidžbene funkcije. U dnevnicima triju javnih RTV servisa izdvajaju se sljedeća ekspresivna sredstva:

Metafora – figura prijenosa značenja po sličnosti. Postala je osobito čestom stilskom figurom u publicističkom stilu. Tu su metafore uglavnom imenske ili glagolske te su jako kreativne,⁸ npr.:

FTV ... crnogorska vlada je zapadna marioneta (15. VI. 2002.); ... ističu da je današnji sastanak veliki korak naprijed; prvo kolo je bilo kobno i za ekipu Koelna (23. VIII. 2005.);

RTRS ... iz zapečaćenih ormara; ... kada prestaje predizborno čutanje (7. II. 2000.); ... da bi BiH bila prepoznatljiva na turističkom nebu Evrope; (17. V. 2005.);

BHT Na taj način budžet Federacije oštećen je za više od 28 miliona; E.H. je ovjerio svojoj reprezentaciji put u četvrtfinale, a protivniku kući; Tako bi jednosmjerna privredna ulica dobila i drugi smjer iz BiH u Sloveniju (15. VI. 2002.); Prošao je sa smiješnom kačnom; turizam je piramida koja obuhvata više aspekata (20. XII. 2005.).

⁸ Usp. Anđela FRANČIĆ – Lana HUDEČEK – Milica MIHALJEVIĆ, *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*, Zagreb, 2005., str. 316.

Usporedba je vrlo česta figura u PNFS-u kao npr:

FTV *Potpredsjednik FBiH navodi da se Vlada ponaša kao neodgovoran titular vlasništva na koje nema pravo (20. VII. 2005.).*

Metonimija – figura prijenosa značenja temeljem asocijativne povezanosti:

FTV *Ovim potezom Argentina praktički više nema nikog za kormilomr, SDS ne prihvata model kolektivne krivice bilo kojeg naroda, Alijansa za promjene suočila se s još jednim problemom, u historiji bijelog sporta to je najveći uspjeh (20. XII. 2001.); ... tim zakonom je određeno da se prvi ljudi biraju po nacionalnom ključu (20. VII. 2005.);*

RTRS ... *artiljerijsko-pešadijska vatra; ... sudeći prema tonovima s Miliacke; ...muslimanski vrh koji igra na otvorenu kartu; ... bratski narod s Rodosa (Grci); Turska je morala da popusti; ... prisilila ih je da uključe unutrašnji mehanizam za kočenje (21. IV. 1995.) ... grad-heroj (Brčko); Iz pravca Zagreba postignuta je suglasnost; Plavi šljemovi (plave kacige – mirovne snage); ... oni koji su preživeli Golgotu zatvora (ujedno i simbol); ...derbi će biti rešen u korist domaćina; ... ako zaraćene strane ne budu poštovalе prekid vatre (22. IV. 1995.); ... gdje će razgovarati o cijeni crnog zlata (nafta), 5. V. 2000.; Demokratska stranka upozorava na nedefinisan položaj seljaka (15. VII. 2005.); ... prije još jedne runde o ustavnim promjenama (20. XII. 2005.);*

BHT *Orao je prekršio Rezoluciju Ujedinjenih nacija; U najzanimljivijoj utakmici Široki je minimalno pobijedio Čelik (6. XII. 2002.); Zalažu se za uspješnu privatizaciju Ine smatrajući to preduvjetom za integraciju Hrvatske u Europu; Njemačka je dosta teško savladala Paragvaj dok je Engleska nadigrala Dansku (15. VI. 2002.); Bush izdao uredbu za rušenje Sadama (16. VI. 2002.); Predsjedništvo BiH uputit će pismo ruskom predsjedniku V. Putinu (6. XI. 2002.); ... trebaju obnoviti domove ljudi koji se žele vratiti na svoje; Bayern je na čelnoj poziciji; Barselona je bacila udicu na Arsenalovog T. Henryja (20. XII. 2005.).*

Personifikacija – figura poosobljivanja neživoga:

FTV *...slavi se i pobjeda slobode koja se tada pokušala ugušiti (8. XII. 2001.);*

RTRS ... *temperatura se kretala; Sunce je mnoge šetače izmamilo na ulicu (7. II. 2000.); ... a istina kao i do sada ostaje da čeka, dok nekome od svetskih moćnika ne bude potrebna (21. VI. 1995.);*

BHT *Novac od italijanskog Telekoma otišao na račune Miloševićevih firmi na Kipru; U Banja Luci cijene rastu mimo očekivanja; politički stavovi upleli su se u živote njenih članova (židovske zajednice) 16. VI. 2002.*

Ironija – podrugljiv način izražavanja temeljen na oprijeci – pozitivno izražavanje o onome o čemu se ima negativan stav (koji je na taj način prikriven):

FTV *Razlika između pravde i pravičnosti od uvijek je postojala u našoj državi.* (8. XII. 2001.); *Naravno sve je ovo dio politike, samo je pitanje čije; Ah, ta ljudska prava!* (28. VI. 2005.);

RTRS *Tko se bavi moralom, kad je moral na vrlo niskom stepenu; a istina kao i do sada ostaje da čeka, dok nekome od svetskih moćnika ne bude potrebna* (21. VI. 1995.).

Elipsa – figura konstrukcije, nastaje kad se iz rečenične cjeline izostavlja koja riječ:

FTV *Život bez politike i uz šutnju* (8. XII. 2001.); *O rebalansu budžeta BiH sutra* (20. XII. 2001.); *Na vijest iz Zagreba reagovala Federalna carinska uprava u Sarajevu, njeni prvi ljudi na terenu; SDS spreman raditi na izgradnji povjerenja i pomirenja među narodima u BiH* (24. XII. 2001.); *Podignuta optužnica za organizirani kriminal* (28. VI. 2005.); *Teroristički akt iz 1998. godine; Zločini u logorima Omarska i Keraterm* (20. VII. 2005.);

RTRS *Blokada auto-puta u ponedjeljak; Povređeno nekoliko civila* (21. VI. 1995.); *Delegacija BiH u posjeti američkom razaraču; Kandidat HDZ-a pobjednik na izborima za načelnika Gornjeg Vakufa/Uskoplja; Potrebna šira debata o nazivu aerodroma; Referendum na proljeće?* (16. X. 2005.); *Potpisivanje sporazuma – ponedjeljak? Političke konsultacije tokom vikenda* (15. VII. 2005.);

BHT *Irački diplomata u UN-u optužen za špijunažu; Nezvanični rezultati u Češkoj* (15. VI. 2002.); *Poginulo petoro Indijaca u Kašmiru; Socijaldemokratska stranka pobjednik izbora u Češkoj Republici; Buš izdao uredbu za rušenje Sadama; Telefonom iz DEN HAAGA-a; O sportskim događanjima koji su obilježili dan kolegica M. Š.* (16. VI. 2002.).

Elipsa se u novinarskom stilu rabi da bi se ostvarila ekonomičnost izraza, a najčešće se iz rečenice izostavlja glagol, odnosno kopula.

U PNFS-u su vrlo česti i **frazemi**. Jezične značajke ovoga stila određene su brojnošću, različitim podrijetlom, socijalnim statusom, izrazobom njegovih recipijenata kao i često vrlo kratkim vremenom u kojem nastaju ti tekstovi. Sve to, naime, uvjetuje da novinari posežu za automatizacijom jezičnih sredstava – šablonima, ustaljenim frazama – sredstvima koja često pojednostavljaju razumijevanje poruke. Poneki se frazemi u publicističkom stilu toliko često javljaju da ih se smatra žurnalizmima. Pogledajmo neke frazeme koji su zabilježeni u dnevnicima triju televizija:

FTV *plaćajući danak prošlosti; ...ne mogavši izdržati na ivici egzistencije* (:biti na rubu); *epilog još nije na vidiku* (:rješenje je na vidiku/bit komu na vidiku); *Premda u sjeni izgreda* (:biti u sjeni); ... *pala bi u zaborav; prvi put nakon rata pali na ispitu morala; tražeći izlaz iz*

nastale situacije, izgubljena (je) bitka za život; ... princip: Koliko para, toliko nastave slomit će se na leđima najmlađih (8. XII. 2001.); *ministar privrede D. V. stavio je mandat na raspolaganje; povreda ga neće koštati nastupa; Argentina praktički više nema nikog za kormilom* (: biti za kormilom, 20. XII. 2001.); *ministar privrede je pismeno stavio na raspolaganje svoj mandat; stavljanje pod znak pitanja isplate zaostalih penzija...* (:staviti pod upitnikom); *Ovo je Vijeće, kazao je Hećo, produžena ruka kadrova...* (24. XII. 2001.); ... *da se odgovorni za taj zločin izvedu pred lice pravde* (28. VI. 2005.); *rješavanje otvorenih pitanja; ... pokrenuti pitanje odgovornosti za greške ...* (pokrenuti lavinu); *sporni dug* (sporno pitanje), 20. VII. 2005.;

RTRS ... *imaju nesredene račune; očigledno poslije ćorsokaka u koji je zapao rad ovog Tribunala* (biti u slijepoj ulici); *svi dogovori ostali su samo mrtvo slovo na papiru; ...koja u ovom trenutku pokazuje najveće apetite prema srpskim prostorima; ...debelu korist imaju oni koji su povelj rat* (:imati debelu korist); ...*ocenjuju ga kao tapkanje u mestu* (:tapkanje u mraku); ...*muslimanski vrh koji igra na otvorenu kartu* (:igrati otvorenih karata); ...*dotadno je uzburkalo i onako uzavrele strasti* (:uzburkano more), 21. IV. 1995.; ... *neće koristiti pravo veta u znak odmazde; da je primarni zadatak novoimenovanog predstavnika u BiH da konačan prijem dovede do finala; Sunce je mnoge šetače izmamilo na ulicu; ...učinjen je dalji korak u unapređenju saradnje* (7. II. 2000.); ... *i utvrđeno je da se radi o lažnoj dojavi; ...sastali su se kako bi riješili sporna pitanja; da bi se turizam u BiH pokrenuo sa mrtve tačke* (15. VII. 2005.);

BHT *Da li će BiH i dalje biti crna rupa Starog Kontinenta* (: biti crna ovca ili zadnja rupa) (15. VI. 2002.); *Oni veći (stanovi) čekaju bolja vremena; imati debeo novčanik* (16. VI. 2002.); *16 poslanika u državnom i federalnom parlamentu otkazali su mu poslušnost; našao se pred dosada najvećim izazovom* (22. V. 2005.); *knjigom je pokušala izgraditi most većeg razumijevanja Židova i njihove kulture; Da li će Stranka za BiH ići malo lijevo ili desno; udarac s bijele tačke; Da li je ovo početak kraja političke karijere A. Šarona?* (19. XII. 2005.); *zbog uvreda i kleveta koje je iznio na račun književnika M. Pešorde; guverner Californije A. Schwarzenegger zahladio je odnose s rodnim austrijskim gradom; vratio je medalju časti koju su mu gradski zvaničnici uručili; dok je Barselona bacila udicu na Arsenalovog T. Henryja; čelnici su se bacili na posao; osiguran je posao stoljeća; ...nije štedio riječi hvale; U tužilaštvu imaju odgovor na ovaj zahtjev odbrane (imati odgovor na sve); na optuženičkoj klupi će se naći (biti na optuženičkoj klupi); jačanje institucija BiH ne dovodi se u pitanje; Blair je izložen žestokim kritikama* (20. XII. 2005.).

Poslovicom se izriče životnu mudrost:

FTV ... *tu se polazi od principa: Koliko para, toliko nastave ... (Koliko para, toliko muzike)*, 8. XII. 2001.; *Nisu ostavili utisak složne braće koja kuću grade* (28. VI. 2005.).

Retoričko pitanje – Za ovu će figuru Marina Katnić-Bakaršić ustvrditi da je jedna od jakih pozicija teksta u PNFS-u koja na početku teksta ima otvaračku funkciju jer pobuđuje interes recipijenta za temu, a na kraju teksta otvara

mogućnost za razmišljanje.⁹ Evo primjera: *Zašto visoki predstavnik nije reagovao u skladu sa svojim ovlastima? Ko gazduje Bosnom i Hercegovinom?* (FTV, 28. VI. 2005.)

1.2. Fonološka razina

Analiza prikupljene građe potvrdila je da se u televizijskim dnevnicima hrvatski jezik ne rabi ravnopravno s druga dva službena jezika u Bosni i Hercegovini, odnosno da se hrvatski jezik u dnevniku triju televizija javlja samo povremeno i to u izvješćima pojedinih novinara iz Mostara i još nekih područja Bosne i Hercegovine u kojima su Hrvati većinski narod. Da je to tako, mogu potvrditi i sljedeći primjeri leksema koji su izdvojeni iz dnevnika, a koji na fonološkoj razini imaju neku od značajka kojom se potvrđuje oprjeka nehrvatsko/hrvatsko:

1.2.1. Imenice

Imenice kao najbrojnije riječi u ovom apstraktnom funkcionalnom stilu na fonološkoj razini pokazuju već isticanu razliku u izrazu leksema triju jezika izraženu u oprjeci sljedećih fonema:

a/ø: efekat (:*efekt*), *parlamenat* (:*parlament*), *projekat* (:*projekti*); *a/ɛ: ofanziva* (:*ofenziva*), *e/ɛ: aktuelnost* (:*aktualnost*), *e/ije/je: prevoz* (:*prijevoz*), *sljedeća* (:*sljedeća*), *e/ɛ: berza* (:*burza*); *h/k: haos* (:*kaos*), *i/je: sticaj* (:*stjecaj*), *zaliv* (:*zaljev*), *k/c: okean* (:*ocean*), *on/ur: milion* (:*milijun*), *s/c: finansiranje* (:*financiranje*), *insident* (:*incident*), *št/ć: saopštiti* (:*priopćiti*), *sveštenstvo* (:*svećenstvo*), *l/c: diplomatija* (:*diplomacija*), *l/ć: plata* (:*plaća*), *prihvatanje* (:*prihvaćanje*); *ø/r: veče* (:*večer*).

1.2.2. Pridjevi

Razlike na razini nehrvatsko/hrvatsko u prikupljenu se korpusu očituju na fonološkoj razini i kod sljedećih pridjeva u odnosu na suprotstavljene foneme (ili fonemske skupove):

e/ø: pompezan (:*pompozan*), *h/k: brišćanski* (<Hrist): *kršćanski* (<Krist), *i/ø: italijanski* (:*italijanski*), *i/je: uticajan* (:*utjecajan*), *s/c: finansijski* (:*financijski*).

⁹ Usp. M. KATNIĆ-BAKARŠIĆ, *n. dj.*, str. 163., 268. – 269.

1.2.3. Glagoli

Veći broj glagola koji su oprijeka unutar triju službenih jezika u Bosni i Hercegovini pokazuju razlike na planu izraza, na fonološkoj ili na morfološkoj razini. Na fonološkoj razini razlika se očituje u sljedećim opozicijama fonema:

t/ć: shvatati (:shvaćati), zabvatati (:zabvaćati), s/z: insistirati (:inzistirati) i sl.

Razlike na morfološkoj razini brojnije su.

1.2.4. Prilozi, prijedlozi, veznici

I među ovim vrstama riječi izdvojene su one koje se svojim fonološkim značajkama razlikuju u trima jezicima (srp./boš.:hrv.):

a/o: tačno (:točno), o/r: juče (:jučer), takođe (:također); o/r: ponovo (:ponovno); št/ć: uopšte (:uopće) i dr.

Opet ističemo kako je fonemska razlika u izrazu leksema bitan jezični element u razvrstavanju leksema prema kriteriju pripadanja.

1.3. Morfosintaktička razina

Više je puta istaknuto da su razlike između hrvatskoga i srpskog, odnosno bošnjačkog brojne i na morfološkoj razini, a govoreći o tim razlikama, nužno je osvrnuti se i na tvorbenu razinu i tvorbeno značenje riječi (uz tvorbeno tu su još i leksičko i gramatičko značenje) koje može biti obilježeno i neobilježeno i po kojem se, između ostaloga, razlikuju srodni standardni jezici s kojima je hrvatski u kontaktu. U analizi se polazi po vrstama riječi:

1.3.1. Imenice

Imenice u hrvatskom jeziku na morfološkoj razini imaju neke svoje posebnosti koje ih razlikuju od imenica istoga značenja koje pripadaju leksiku

srpskoga ili bošnjačkog jezika. Ta se divergencija očituje i u tvorbi riječi uporabom različitih afiksálnih morfema, npr.:

- prefiksálnih morfema kao što su **protiv**/*protu* : **protivkandidat** (:protukandidat), **protivuvrijednost** (:protuvrijednost), **sa/pri**: **saopćenje**, **saopštenje** (:priopćenje), **sa/su**: **usaglašavanje** (:usuglašavanje); **saradnja** (:suradnja), **saizvršiolac** (i -lac/-telj: *suižvršitelj*);
- ili sufiksálnih morfema **-aš/-telj**: **tužilaštvo** (:tužiteljstvo), **-er/-ač** (-ka/-ica): **teniser** /-ka/ (:tenisač /-ica/), **-is/-ir**: **konstituisanje** (:konstituiranje = utemeljenje), **sankcionisanje** (:sankcioniranje), **-ov/-ir**: **emitovanje** (:emitiranje), **interesovanje** (:interesiranje), **reagovanje** (:reagiranje), **zainteresovanost** (:zainteresiranost).

Internacionalizmi na *-ist* u hrvatskome jeziku nemaju nastavak *-a* za razliku od srpskog i bošnjačkog, npr.: **biciklista** (:biciklist), **nacionalista** (:nacionalist), **sportista** (:sportist) i sl.

Ima tako i primjera kao što je naziv **Španac** (:Španjolac) gdje je razlika izražena u morfemskom sastavu leksema, naime nazivi u hrv. i srp., odnosno boš. tvoreni su različitim korijenskim morfemima: **Španac** (<Španija) : **Španjolac** (<Španjolska), isto kao i u tvorbi leksema **ubistvo** (:ubojstvo, umorstvo).

Velik je broj imenica koje se razlikuju po gramatičkom rodu – u hrv. su m. r., a u drugim dvama jezicima ž. r. (srp./boš. : hrv.): **dokumenta** (:dokument), **planeta** (:planet), **posjeta** (:posjet).

1.3.2. Pridjevi

U korpusu izdvojenih pridjeva velik je broj onih koji svojom morfološkom strukturom odstupaju od hrvatske morfološke norme. Sufiksi kojima se tvore pridjevi u hrvatskome jedan su od čimbenika divergencijskih procesa u odnosu na srpski i bošnjački. Tako se mogu izdvojiti različiti sufiksi koji sudjeluju u tvorbi sljedećih pridjeva (srp./boš. : hrv.):

-iji/-ji: **ptičiji** (:ptičji), *-is/-ir*: **nedefinisan** (:nedefiniran), *-ov/-ir*: **identifikovan** (:identificiran), **kombinovan** (:kombiniran), **komplikovan** (:kompliciran), **organizovan** (:organiziran), **registrovan** (:registriran), *-oni/-ijski*: **opozicioni** (:opozicijski), **privatizacioni** (:privatizacijski), **regulacioni** (:regulacijski), **telekomunikacioni** (:telekomunikacijski), *-čki/-ski*: **slovenački** (:slovenski).

U prefiksarno-sufiksnoj tvorbi učestala je tvorba pomoću prefiksa *protiv* i *van* – *protivvaždušni* i *vanredan* kojima su u hrvatskome istovrijednice *protužračni* i *izvanredan*.

Novinarsko-publicistički stil, kako je već rečeno, prepoznatljiv je i po svojim klišejima koji omogućuju racionalan jezični izraz. Klišeiziranjem se smatra i svođenje varijantnih morfoloških oblika na samo jedan oblik. U informativnim žanrovima novinarskog stila hrvatskoga standardnog jezika česta je pojava da se genitiv jednine pridjeva muškoga i srednjega roda koji završavaju nastavkom *-og/-oga* svodi samo na *-og* (npr.: *aktualnog* i *aktualnoga* svodi se samo na *aktualnog*); oblici dativa i lokativa jednine muškoga i srednjega roda s nastavkom *-om/-omu/-ome* svode se samo na *-om* (npr.: *aktualnom*, *aktualnomu* i *aktualnome* svodi se na *aktualnom*); u dativu, lokativu i instrumentalu množine pridjevi muškoga, ženskog i srednjeg roda, premda mogu imati dva lika – bez naveska i s naveskom:

-im/-ima, redovito se rabe bez naveska, dakle *-im*, npr.: o *aktualnim* (događajima, vijestima, pitanjima). Svi ti postupci niveliranja oblika (tu svakako treba spomenuti i nerazlikovanje pridjevskoga oblika opisnih pridjeva, zatim kod posvojnih pridjeva koji završavaju na *-ov*, *-ev* i *-in*, posvojnih zamjenica *njegov*, *njezin* i *njihov* te zamjenica *ovakav*, *takav*, *onakav*, koje treba mijenjati po neodređenoj sklonidbi: *njegov*, *njegova*; *njezin*, *njezina*; *ovakav*, *ovakva*) – osiromašuju jezični izraz i pridonose njegovu sivilu.

Spomenuti postupci niveliranja, koji se u hrvatskome smatraju nepoželjnim, u bošnjačkom su i srpskom jeziku standardnojezična i uzusna norma.

1.3.3. Brojevi

I brojevi su morfološka kategorija u kojoj i u PNFS-u hrvatski jezik svojom normom čuva razliku u padežnim oblicima sklonjivih brojeva u m. r. i s. r. te u ž. r. : N *dva*, G *dvaju*, D *dvama*; N *dvije*, G *dviju*, D *dvjema*. Međutim, u preslušanim dnevnicima ta se razlika ne ostvaruje (sukladno normi srp. i boš. jezika), što potvrđuju i sljedeći primjeri:

...tužiteljstva **dvije** zemlje će sarađivati u oblasti privrede – G **dvije** (:dviju); Iznos koji je italijanski Telekom platio za kupovinu 29 posto srbijanskog Telekoma 1997. godine, otišao je na račun

tri izmišljena poduzeća bivšeg jugoslavenskog predsjednika S. M. Na Cipru, piše danas italijanski list N. N. (BHT, 16. VI. 2002.) – A (na) tri (:triju).

Kao iznimke mogu se čuti i oblici sukladni normi hrvatskoga standardnog jezika, i to u izvješćima novinara koji govore hrvatskim jezikom, npr. ...*dobra volja dviiju strana* ... (Božo Skoko, FTV, 18. XII. 2001.)

1.3.4. Glagoli

Novinarski je stil imenski stil jer u njemu prevladavaju imenice i druge imenske riječi, no slušajući informativnu emisiju Dnevnik triju odabranih televizija, može se opaziti da među riječima koje ukazuju na dominaciju srpskog/bošnjačkog jezika upravo glagoli svojom brojnošću i svojim morfološkim značajkama to zorno dokazuju. Tako se svojom dominacijom u tvorbi glagola posebno ističu neki afiksadni morfemi koji se, kao što je već rečeno, ne rabe (ili rijetko rabe) u tvorbi glagola hrvatskoga standardnog jezika, npr.:

- prefiksadni morfemi: *o/s. pomenuti (:spomenuti) sa/su. usaglasiti (:usuglasiti);*
- sufiksadni morfemi: *-is(ati)/-ir(ati): dezinformisati (:dezinformirati), eliminisati (:eliminirati), funkcionisati (:funkcionirati), komentarisati (:komentirati), konstituisati (:konstituirati), kontrolisati (:kontrolirati), okarakterisati (:okarakterizirati), operisati (:operirati), -ov(ati)/-ir(ati): apelovati (:apelirati), garantovati (:garantirati>jamčiti), kandidovati (:kandidirati), kompromitovati (:kompromitirati), kritikovati (:kritizirati), notifikovati (:notificirati), prezentovati (:prezentirati), reagovati (:reagirati), reflektovati (:reflektirati), registrovati (:registrirati), rizikovati (:riskirati), suspendovati (:suspendirati), trijumfovati (:trijumfirati); sa/pri: saopćiti (:priopćiti) i dr.*

Treba iznova naglasiti da se razlike triju jezičnih sustava prepoznaju na morfološkoj razini i u tvorbi glagolskih oblika. To se prije svega odnosi na nerazlikovanje kategorije lica – 3. l. jd. i 2. l. mn. prezenta (npr.: *Mostar jeste grad u kojem je pošaran i ponižen spomenik Bruceu Leeu* / : *Mostar jest grad* ... /), zatim na neke oblike glagolskog pridjeva trpnog tvorenog nastavcima *-t, -ta, -to*, (npr.: ...*ova odluka nije lako donijeta* / : *donesena*/; ... *osumnjičeni je predat isljednim organima* ... / : *predan*/), na tvorbu futura I. kao jednostavnog glagolskog oblika ili na zamjenu veze *ću + infinitiv konstrukcijom da + prezent*. Tu je riječ o neutralnom priopćenju, a ne o *verba voluntatis*, tj. izricanju volje

(Konzorcij INA-MOL **neće da učestvuje** u daljim pregovorima / : Konzorcij INA-MOL **ne će sudjelovati** u ...).

Većina se kratkih vijesti odnosi na događaje koji su se zbili u neposrednoj prošlosti pa je na morfosintaktičkoj razini jedno od najčešćih obilježja uporaba perfekta, neobilježenog glagolskog oblika za izricanje prošlosti. Aorist, imperfekt i pluskvamperfekt mogu se naći u publicističkim žanrovima kao jedno od ekspresivnih sredstava. Perfekt se često zamjenjuje pasivom ili se kombinira s njim, kao u gore navedenim primjerima.

Isto tako u izricanju budućnosti često se umjesto futura I. rabi prezent modalnih glagola, i to vezom glagola *trebati, morati, moći, htjeti, smjeti* + *da* + *prezent* za što potvrdu imamo u sljedećim primjerima:

...klub mora da posjeduje javne račune i da UEFA omogući njegovu reviziju, ...srpski zarobljenici koji su trebali da budu razmenjeni, ... (BHT, 20. XII. 2005.); ...trebaju prestati da ucenjuju (RTRS, 22. IV. 1995.), ...skupština na kojoj bi trebalo da bude imenovan mandatar ministara, 20. juna trebalo bi da počne štampanje ... na kojima će biti registrovan tačan broj vaučera (RTRS, 5. VI. 2000.); Vlada Srpske mora da obezbijedi primjenu zakona i riješi ovo pitanje; Ustav bi mogao da bude odbačen (FTV, 16. X. 2005.).

1.3.5. Prijedlozi

U diskursu dnevnika prijedlozi **k, s, z** uvijek dolaze s nepostojanim *a* (osim u prilogima novinara koji govore hrvatskim jezikom), dakle: **sa, za, ka**, dok je u hrvatskom jeziku uporaba navezaka ograničena normom.

Na morfosintaktičkoj razini postoji razlika među navedenim jezicima i u uporabi prijedložnih izraza pa umjesto prijedloga **povodom** i **obzirom** u hrvatskom jeziku ustaljen je prijedložni izraz *u povodu*, odnosno *s obzirom (na to da)*, npr. :

Povodom obilježavanja desete godišnjice Daytonskog sporazuma...; Obzirom da niko od peticionera učesnika licitacije nije istakao početnu cijenu, prešlo se na specijalnu ili touch (toč) licitaciju prema kojoj se licitacija obavlja na osnovu sniženja cijene (:u povodu, s obzirom na to da), BHT, 20. XII. 2005., i sl.

U hrvatskom standardnom jeziku dopusno značenje izriče se veznicima *premda*, *iako*, *makar*, *mada*. Veznik *mada* u hrvatskom je čestotniji (uz *premda*) u uzročnodopusnim rečenicama. Dopusna rečenica ***Mada** je već danas počelo njegovo korišćenje, svečanost povodom otvaranja graničnog prelaza biće organizovana naredne sedmice*, BHT, 15. VI. 2002., u hrvatskom je jeziku moguća s uporabom sljedećih veznika: ***Mada** (*Premda*) je već danas počelo njegovo korišćenje, svečanost u povodu otvaranja graničnog prijelaza bit će organizirana idućeg tjedna*.

Rečenica informativnih žanrova novinarskoga stila najčešće je kratka, a ako se javi složena rečenica, ona nema velik broj zavisnih i nezavisnih surečenica. Budući da je jedinica teksta, smisao joj ovisi o smislu ostalih njegovih jedinica. Premda je u novinarskom stilu u rečenici najčešće neobilježan red riječi, međusobna uvjetovanost sadržaja susjednih rečenica u tekstu omogućuje i inverzije obavijesnog predikata, koji stoji ispred obavijesnog subjekta npr.:

Tim povodom izjavu za BHTV1 dao je predsjednik Koordinacije Alijanse M. D. (BHT, 16. 6. 2002.); U Počitelju se prije dva dana okupilo oko dvadesetak umjetnika iz BiH kako bi evocirali sjećanja na staru likovnu koloniju. Slikarske i vajarske radove u izložbenim prostorima po cijelom gradu predstavilo je tih dvadesetak umjetnika; Prije više od dvije tisuće godina Židovi su se doselili na europski kontinent. Danas, iako rasuti po svijetu, Židovi su prepoznatljivi po zajedništvu i povezanosti među sobom. (BHT, 16. VI. 2002.)

Kada je riječ o tekstovima PNFS-a na sintaktičkoj razini, točnije o rečenicama u žanru vijesti, prije svega u emisijama TV dnevnika, ovaj ćemo se put zadržati na upitnim rečenicama i razlikama u njihovu oblikovanju u srp./boš. i hrvatskom jeziku jer ta vrsta rečenica svojom učestalošću, ali i normativnim odmakom od hrvatskoga standarda zavrjeđuje pozornost. Tako rečenice ***Da li** je istina da postoji indicija da je Orao prekršio Rezoluciju Ujedinjenih nacija još 90-e godine? **Da li** je SFOR nastavio istragu u kasarnama vojske Republike Srpske?* (BHT, 6. 11. 2002.); ***Da li** su moguća postizborna iznenađenja? **Da li** će Stranka za BiH ići malo lijevo ili desno? **Da li** je ovo početak kraja političke karijere A. Šarona? **Da li** će BiH i dalje biti crna rupa Starog Kontinenta ili će biti ravnopravna članica Evroatlantskih integracija?* (BHT, 15. VI. 2002.) slijede normu koja ne pripada hrvatskom standardnom jeziku. Sintaktička norma hrvatskoga standardnog jezika zahtijeva da se izjavna rečenica u kojoj se nalazi glagolska enklitika *je* preoblikuje u upitnu prebacivanjem te enklitike na početno mjesto i dodavanjem čestice

li. Dakle, prethodne rečenice u hrvatskom bi započele upitom **Je li** ... , a posljednja rečenica u nizu (**Da li** će BiH i dalje biti crna rupa Starog Kontinenta ili će biti ravnopravna članica Evroatlanskih integracija?) bila bi oblikovana prema sljedećoj normi hrvatskoga standarda: ako se u izjavnoj rečenici pojavljuju glagolske enklitike *sam, si, smo, ste, su, ću, ćeš, će...*, u upitnoj se rečenici pojavljuje pun oblik glagola *biti* ili *bitjeti* i čestica *li* iz čega proizlazi da bi ta rečenica normativno bila točna ako bi glasila: **Hoće li** BiH i dalje biti crna rupa Starog Kontinenta ili će biti ravnopravna članica Euroatlanskih integracija.

Pored navedenoga, značajka ovoga stila je i uporaba pojmovnih sintagmi, tj. složenih spojeva riječi kojima se postiže sažimanje informacije, npr.: *specijalna izjava diplomatskog savjetnika, član Organizacionog odbora, značaj istorijskog trenutka, učesnici udruženog zločinačkog poduhvata, izvještaj američkog ambasadora, zamjenik visokog predstavnika, preporuka nevladinog sektora, predsjednik ovoga entiteta, govor lidera SNSD-a* itd., kao i uporaba dekomponiranih predikata, npr.: *Pripadnici Resora državne bezbednosti Srbije sinoć su u Beogradu uz prisustvo istražilaca Haškog tribunala pokušali izvršiti pretres kuće J. S., bivšeg šefa Državne bezbednosti Srbije; ...izvršili su pretres prostorija Odjela za imovinsko-pravne poslove u općini Drvar; Narednih sedmica obaviće se uvezivanje radnog staža onima koji su za vrijeme rata imali radnu obavezu.*

Zaključak

Na temelju analize prikupljene građe dnevnika triju bosanskohercegovačkih javnih RTV servisa – RTRS-a, FTV-a i BHT-a – u razdoblju od 1990. do 2005. pokazalo se da hrvatski jezik nije ravnopravno zastupljen u programskoj politici tih televizija. Na trima televizijama koje svojim programima pokrivaju cijelo područje Bosne i Hercegovine različita su načela jezične ravnopravnosti jezikâ. U dnevnicima RTRS-a hrvatski jezik uopće nije zastupljen jer Hrvata koji bi bili recipijenti informacija na području Republike Srpske ima vrlo malo. Međutim, ta činjenica uredništvo i vodstvo RTRS-a ne oslobađa odgovornosti zbog kršenja zakona na državnoj i europskoj razini.

Informativni programi FTV-a i BHT-a slijede općenita načela jezične politike iz prijeratnog razdoblja pa je i jezik komunikacije u njihovim dnevnicima nacionalno neodređen, odnosno to je tzv. *miks-jezik* koji bi trebao zadovoljiti

komunikacijske potrebe različitih naroda. To je, dakako, u suprotnosti s ustavnim pravom hrvatskoga naroda na vlastite javne ustanove koje bi promicale njegovu kulturu i jezik u Bosni i Hercegovini što se jamči i Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (članak 10) svim slobodnim europskim narodima. Tim se člankom propisuje i obveza da se osigura pluralizam mišljenja i kulturne raznolikosti medija u interesu provođenja demokracije i slobode informiranja. Hrvati u Bosni i Hercegovini u zaštiti svojih prava trebaju se pozvati i na druge međunarodne konvencije o građanskim i političkim pravima te na postignute standarde u drugim europskim multietničkim i demokratskim zemljama.